

Андрій Потіха,

наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ВИВЧЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ (ПРЕСА 1991–2002 рр.) У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Проаналізовано процес наповнення бібліотечних фондів періодичними виданнями політичних партій, вивчення й підходи до збереження інформації цих видань. Наголошується на особливостях функціонування партійної преси в період 1991–2002 рр.

Ключові слова: партійна преса, газетний фонд, вивчення і збереження партійних видань.

У демократичному суспільстві інформація має важливе значення й дає можливість громадянам бути обізнаними щодо подій, активніше брати участь у суспільних процесах. Інтелектуальна потреба отримання нових знань як один з механізмів, що зумовлюють існування й подальший розвиток суспільства, задовольняється в сучасному суспільстві головним чином за допомогою засобів масової комунікації (далі – ЗМК), друкованих і електронних.

Серед науковців, зокрема політологів, загально визнаною в наш час є думка про тісний взаємозв'язок інформації і влади. У тому числі й політичної. Засоби масової комунікації, зокрема й політичних партій, сьогодні відіграють особливу роль у розвитку інформаційного суспільства. Вони формують громадську думку, що робить їх зручним механізмом для впровадження у свідомість населення України ідей, пропонуваніх політичними партіями. Традиційні функції ЗМК набувають у цьому контексті додаткової специфіки, що обумовлює необхідність підняття на новий рівень утвердження цінностей громадянського суспільства та свободи слова; усвідомлення населенням необхідності й бажаності змін, що пов'язані з переходом України до інформаційної стадії розвитку, психологічну готовність до активної участі в цих змінах;

формування в суспільстві свідомості політичного та культурного плюралізму; удосконалення системи демократії і плюралізму думок; інформаційне представлення позицій політичних партій та окремих громадян.

Масова комунікація в такому трактуванні, як її розуміють сьогодні, з'явилася порівняно нещодавно, але за дуже короткий час вона набула такого поширення в усіх галузях людського буття, що нині практично неможливо уявити собі існування суспільства без інформації й засобів її масового поширення, які постійно вдосконалюються у бік оперативності та зручності.

На початковому етапі становлення незалежності України значну роль у поширенні інформації відіграла преса, зокрема й партійна. У XXI ст. на перший план вийшли електронні ЗМК, але інформація друкованих видань, яка зберігається в архівах і бібліотеках, має важливе значення як історичне джерело. Завдяки кропіткій праці працівників бібліотек дослідники мають можливість користуватися джерельною базою, яка сформована у фондах відповідних закладів.

Вивченню та збереженню інформації засобів масової комунікації присвячено багато праць. Проте безпосередньо партійним виданням значно менше. Переважно проблема розглядається в контексті інших ЗМІ. Серед праць, присвячених партійним ЗМК, привертають увагу роботи Ю. Фінклера, А. Білецької, П. Шевченка, П. Антоненко, В. Яблонського.

У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) дослідники також працюють над проблемами з вивчення і збереження періодичних видань, вивчаються сучасні засоби комунікації. Зокрема, співробітниками відділу газетних фондів підготовлено наукові праці з актуальних питань збереження і використання газетних фондів та впровадження інноваційних технологій у відділі газетних фондів НБУВ.

У працях, які підготували Т. Борисенко, О. Заварзіна, Н. Самохіна, О. Вакульчук, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, О. Обертас, О. Проценко, В. Довгич, С. Костилева, Р. Турій, Ю. Фінклер, С. Дригайло та ін., наголошується на важливості формування і збереження газетних фондів та надання інформаційних послуг користувачам газетного фонду. Аналізуються основні етапи історії відділу газетних фондів НБУВ, структура, зміст і динаміка інформаційних потреб читачів у газетних фондах та особливості інформаційно-комунікаційної діяльності, спрямованої на задоволення цих потреб.

Історичні аспекти формування газетних фондів і форми обслуговування читачів фахівцями цих фондів мають свою специфіку в різні етапи існування нашої держави. До 1991 р. домінували ідеологічні аспекти у складі фондів і в засобах задоволення потреб читачів, але вже у 90-х роках ХХ ст. – поч. ХХІ ст. відбуваються докорінні зміни в інформаційному просторі, змісті та складі газетних ресурсів.

При цьому слід відзначити «особливу роль бібліотек, що визначена їхнім традиційно значним впливом у справі масового інформування населення, здатністю забезпечити доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім верствам населення; наявністю серйозної організаційної структури та матеріальної бази; залученням інформаційно-аналітичних центрів бібліотек до надання допомоги різним соціальним і державним інститутам у високопродуктивному використанні інформації» [1, с. 148–149].

Отже, метою пропонованої статті є розгляд особливостей вивчення і збереження інформації партійних газет у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського за період 1991–2002 рр.

У 90-х роках ХХ ст. преса була одним з визначальних чинників формування громадської думки, а відтак важливим чинником влади. Це чудово розуміли лідери різних політичних партій і приклали максимум зусиль для створення своїх партійних видань. Преса політичних партій, як і всі інші ЗМК в Україні, зазнала складного процесу розбудови, тому її діяльність у період виборчих кампаній, що відбулися, потребує детального вивчення. Це дасть можливість визначити ступінь «демократизації» та політичної структурованості сучасного українського суспільства, з одного боку, та об'єктивно оцінити ступінь розвитку безпосередньо друкованих видань у державі – з другого.

Становлення багатопартійності, поступова ліквідація монополії КПРС на владу стало позитивною основою для затвердження 12 червня 1990 р. Закону СРСР «Про друк та інші засоби масової інформації». Це посприяло появі нових друкованих ЗМІ, і впродовж 1990 р. їхня кількість зросла втричі порівняно з 1989 р. [3, с. 42].

У січні 1990 р. Українська Гельсінська спілка розпочала видання газети «Центральна Рада», а в лютому цього ж року громадсько-політична організація «Народний рух України за перебудову» (НРУ) (з 1993 р. – політична партія) розпочала видавати «Народну газету». Ще одна

газета НРУ «Вільне слово» вже мала наклад до 20 тис. пр. У квітні 1990 р. побачив світ друкований орган Української екологічної асоціації «Зелений світ» (з вересня 1990 р. – Партія зелених). У цьому ж році почалося видання газет «За незалежність» (орган Української республіканської партії, Івано-Франківськ), «Альтернатива» (незалежна газета неформальних організацій західного Донбасу), «Возрождение» (газета Київського міського товариства єврейської культури), «Самостійна Україна» (орган філії Української народно-демократичної партії, Рівне) та ін. [2, с. 51].

Упродовж 1988–1990 рр. було започатковано понад 300 неурядових видань, разовий наклад яких перевищив півмільйона [6, с. 200].

Після того як було прийнято закон про друк, процес формування нової структури української періодики увійшов до нової, більш дієвої стадії. У формуванні нового типологічного обличчя періодики України 1990 р. став вирішальним, адже саме з цього часу в мережі друкованих ЗМК УРСР стали виразно проявлятися такі основні тенденції, як легалізація вчорашніх видань «неформальних організацій», створення нових, різних за типологічним обличчям органів друку й розмежування видань «подвійного порядкування». Також більш чітко означилися республіканські владні структурні підрозділи, на які було покладено завдання координувати життєдіяльність ЗМК. Постановою Верховної Ради УРСР від 28 червня 1990 р. було створено постійну Комісію з питань гласності й засобів масової інформації (головою був народний депутат С. Правденко) [5, с. 200].

Як зазначає С. Костишева, у 1990 р. в УРСР видавалося 1 тис. 810 найменувань різних газет з річним накладом 4 682 562 тис. пр., а також 185 назв журналів, збірників і бюлетенів з річним тиражем 165706,0 тис. пр. Багато з цих видань з 1990 р. почали змінювати свій зміст і структуру. Деякі партійні та комсомольські видання, які формально не змінили засновника, фактично стали перетворюватися на опозиційні (газети «Комсомольское знамя», «Молодь України») [3, с. 46].

Улітку 1991 р. після прийняття Акта проголошення Незалежності України (документ, ухвалений позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р.) ситуація кардинально змінилася й активізувався процес становлення незалежних засобів масової інформації. Після заборони Комуністичної партії України впродовж короткого часу мережа компар-

тійних друкованих видань фактично припинила своє існування. Так само була зламана побудована впродовж десятиліть система повного підпорядкування преси КПУ. Як наслідок структурне й типологічне обличчя української преси стало змінюватися. Ці процеси відбувалися болісно і спонтанно. Компартійне керівництво намагалось зберегти свої ідеологічні та організаційні засади в суспільстві. Тому подальший розвиток ЗМК України потребував копіткої праці в напрямі визначення організаційних засад, принципів роботи, підтримки й розширення матеріально-технічної бази видавництв тощо. По суті, розпочався етап розбудови якісно нового національного інформаційного простору незалежної України.

Новостворені політичні сили започаткували ряд партійних видань, які були покликані донести до читача основні засади політичної діяльності цих партій. Партійна преса мала свою особливість: вона менш залежна від бізнесу й не стала рупором тих, хто платить більше. Натомість вона залежна від партії та партійних вождів.

Партійні видання, виконуючи свій обов'язок (інформуючи читачів про актуальні політичні події й коментуючи інші факти з політичного життя), дають у цьому випадку емпіричний матеріал політичним партіям для аналізу їхніх дій, для співставлення форм і методів їхньої роботи з методами та формами діяльності інших політичних партій, рухів і організацій, тобто для коригування курсу й уточнення конкретних завдань. У цьому випадку об'єктом інформації є виступи публіцистів і дописувачів, а суб'єктом інформації, її споживачем – політичні організації в особі своїх теоретиків, аналітиків та стратегів.

У 1991 р. активізували діяльність усі політичні сили й намагалися за допомогою ЗМК залучити на свою сторону якомога більше громадян. Значно зросла видавнича діяльність – в Україні було видано близько 80 партійних газет, без урахування комуністичних (до заборони КПУ). Проте ці газети видавалися рідко, іноді навіть були не зареєстровані, видавалися у формі агітаційних листків. Такі видання майже не потрапляли до бібліотек і стали рідкістю. Якщо звернутися до видань, які зберігаються в НБУВ, то можна зробити висновок, що найкраще в газетному фонді бібліотеки представлені видання громадської організації «Народний рух України за перебудову» – 32 з 80. Причому НРУ мав свої видання майже в усіх регіонах України, але найбільше в Західній Україні.

Українська республіканська партія представлена в НБУВ 18 виданнями. Крім того, НРУ й УРП видавали кілька газет спільно.

Інші політичні сили мали значно менше видань. На сторінках партійних газет повідомлялося про стан справ на сьогодні, про плани організації і, що важливо, про діяльність організації в регіонах – обласних центрах, у районах, містах і селах.

Проте повної картини про діяльність цих організацій отримати неможливо з кількох причин: події висвітлювалися залежно від бачення лідерів партії, а головне – відсутня послідовність у висвітленні подій. Ці газети рідко надходили до фондів бібліотеки. Переважна більшість газет представлена лише кількома примірниками, і часто протягом року вони припиняли своє існування або не надавали чергові номери для користування в бібліотеку.

Імовірно, фінансові труднощі спонукали до закриття багатьох газет. Тому не дивно, що уже в 1992 р. кількість партійних газет, що надходили до НБУВ, скоротилася до 39. Причому лише 18 назв газет збереглися з 1991 р., усі інші видання започатковані в 1992 р. Серед газет, які продовжили видаватися, можна відзначити газету «Віче» Житомирської крайової організації Народного руху України; «Голос Таврії» Херсонської крайової організації НРУ; «Народна воля» Могилів-Подільської крайової організації НРУ. Зберегла ряд видань Українська республіканська партія. Це «За незалежність» (Івано-Франківська обласна організація), «Самостійна Україна» (Київ), «Тернистий шлях» (Тернопіль) і ряд інших видань, які поступалися названим вище періодичністю й тиражем.

У 1993 р., з поверненням на політичну арену КПУ й активізацією інших лівих сил, зросла кількість партійних газет, значну частку яких становили партійні видання лівого спрямування. До НБУВ у 1993 р. надійшло понад 54 найменувань газет. Найбільшу кількість отриманих бібліотекою видань знову становили газети НРУ – 14, УРП – дев'ять, СПУ (Соціалістична партія України) – дев'ять і лише п'ять видань різних комуністичних організацій. Натомість у 1994 р. значно зросла кількість видань Комуністичної партії України – 15, але першість, як і раніше, утримував НРУ – 20 видань. УРП – 10 видань, СПУ – шість, КПУ і СПУ спільно видавали ще три газети. Інші партії видавали лише по кілька газет, і їхня обмежена кількість надходила до бібліотеки. Усього в 1994 р. до фондів бібліотеки надійшло понад 73 видання. Як відомо, у 1994 р.

в Україні діяло понад 30 політичних партій. Напередодні виборів 1998 р. їх було вже понад 50. У 2001 р. було зареєстровано 112 політичних партій, і до кінця року їхня кількість зросла. Щоправда, ряд партій увійшли до виборчих блоків, започаткувавши об'єднавчий процес.

Такими ж темпами зростала кількість друкованих видань політичних партій. На початку 1995 р. в Україні було зареєстровано 163 партійні газети, що видавалися в різних регіонах. Їхніми засновниками були різні партії. Більшість газет зареєстровані в областях і районах – 144, лише 19 зареєстровані як центральні. Проте у фондах НБУВ зберігається трохи більше 100 видань. Саме в 1995 р. відбулися зміни у видавничій діяльності політичних сил, і на перше місце вийшли комуністи, які значно наростили видавництво своїх газет. Лише до фондів НБУВ у цьому році надійшло понад 40 комуністичних газет і кілька газет, започаткованих спільно із СПУ. Другу позицію займав НРУ – 14 газет, УРП – 12, СПУ – п'ять. Інші партії знову обмежилися кількома виданнями.

За інформацією Книжкової палати України ім. І. Федорова, у 1999 р. виходило 209 партійних видань, щоправда, інформація стосується тих газет, які не просто реєструвалися, а й надсилали свої примірники до Книжкової палати. На зберіганні в НБУВ, станом на початок 2002 р., було понад 276 найменувань партійних газет. Усі ці газети зберігаються у фондах бібліотеки, з ними велася і ведеться робота з комплектації, архівування, створення каталогів та опису видань.

Газетні фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – найбільше в державі за обсягом і унікальне за змістом, науковим та культурним значенням зібрання вітчизняних і зарубіжних часописів. Обсяг фонду – понад 200 тис. річних комплектів газет. Формування зібрання розпочалося в 1919 р. У 1920 р. починають надходити обов'язкові примірники часописів. У 1920-ті роки до фонду надійшла велика партія газет, починають формуватися колекції нелегальних революційних видань і армійської преси періоду громадянських війн. У 1926 р. бібліотеці передають фонди Київського інституту народної освіти, серед яких 115 назв газет. У 1959 р. у комплектуванні фонду стаються великі зміни – відтепер бібліотека отримує обов'язковий примірник лише українських газет, повернуто до Москви обласні видання РСФСР. Із союзних республік колишнього СРСР надходить лише центральна преса (російськомовні видання) шляхом передплати через агентство «Союзпечать». У 1965 р.

уряд України приймає рішення про передачу до бібліотеки обов'язкового примірника всіх республіканських видань. З того часу не тільки архівні, а й читацькі фонди комплектуються газетами в повному обсязі.

З 1955 р. бібліотека починає передплачувати газети країн соціалістичного табору, а через 20 років їх нараховується вже близько 50 назв. Наприкінці 1989 р. в Україні з'являються «неформальні видання». Демократична преса України зростала на хвилі політичної боротьби під гаслом незалежності держави. У фонді зберігається значна колекція часописів різних політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, а також газет, які видавали болгарська, вірменська, грецька, єврейська, кримськотатарська, німецька меншини в Україні. Щодня до фонду надходило близько 2,5 тис. пр. різних газет. Щорічно ж фонд зростав на 4 тис. од. зберігання (комплектів).

Інформацію про газетний фонд читачі можуть отримати через карткові та друковані каталоги, електронні бази даних і різноманітні картотеки. Співробітники відділу газетних фондів також проводять тематичні виставки і виставки нових надходжень.

Сучасні бібліографічні ресурси формуються з урахуванням розвитку новітніх технологій, створюються електронні каталоги й бази даних на газетні надходження, що, безумовно, допомагає орієнтуватися в сучасній періодиці, оцінити її місце в книжковій і газетній спадщині. Електронні каталоги газет, як правило, розкривають поточні сучасні надходження до бібліотек. Ретроспективні покажчики газет і періодичних видань тісно пов'язані з формуванням електронних ресурсів преси як частини науково-пошукового апарату бібліотек, музеїв, архівів та є складовою національної бібліографії України.

Значних змін набувають і методичні засади створення науково-довідкових бібліографічних покажчиків нового покоління, які повністю розкривають зміст і склад часописів, здійснюють науково-аналітичний опис періодичних джерел преси й періодики як джерела з історії преси, супроводжують видання науковим коментарем або цілісним дослідженням.

Але це меншою мірою стосується партійних видань, які належать до «неформальних», і лише останні роки їм приділяється значно більше уваги. Зокрема, у 2001 р. колективом НБУВ було підготовлено і видано довідник під назвою «Неформальна преса в Україні (1988–1991): каталог

за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [4].

До цього каталогу увійшли газети різних партій, літературно-мистецьких об'єднань, товариств, різних релігійних конфесій, молодіжні й гумористичні видання. Відділ газетних фондів НБУВ започаткував колекцію «неформальних видань», до яких увійшли й партійні газети. Значна частина «неформальних» видань не була зареєстрована та мала тираж до 1 тис. пр. по всіх регіонах України.

До каталогу увійшло 776 газет, які наявні у фондах НБУВ, але це видання лише за період 1988–1991 рр. Усі газети поділені за алфавітом і описом за останнім наявним номером мовою оригіналу. Опис складається з основних даних: заголовок, надзаголовок, підзаголовок, назва організації або установи, органом якої є газета, її періодичність, місце видання. Вказано також тираж і прізвище редактора, якщо його подавала газета. Колектив газетних фондів НБУВ готує матеріали до наступного довідника з описом «неформальних» видань періоду незалежності України.

Центральні й обласні газети співробітники вивчали більш досконало, ніж партійну пресу. Ці видання спочатку аналізувалися, відбиралася важлива інформація, співробітники бібліотеки реферували ряд статей, а потім інформація заносилася до бази даних НБУВ. Після цього видання вносилися до каталогу й архівувалися. Преса політичних партій вивчалася оглядово, заносилася інформація до каталогу та архівувалася.

Разом з тим значна частина партійних видань вивчалася співробітниками Служби інформаційного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ) НБУВ при підготовці наукових і аналітичних матеріалів. На жаль, не було системності вивчення матеріалів партійних газет, але значна частина інформації зберігається у виданнях СІАЗ.

Співробітники СІАЗ більше приділяли уваги змісту публікацій, представлених на сторінках партійних видань. Зверталася увага на точки зору представників різних політичних сил, які на сторінках своїх видань по-різному висвітлювали поточні події та поширювали інформацію про діяльність своєї партії. Особливо політичні сили активно працювали під час виборчих кампаній. Найвищим етапом видавничої активності був період підготовки та проведення парламентських виборів 2002 р. Кількість партійних видань значно зросла. Щоправда, партії

центристського спрямування, маючи більший доступ до центральних, обласних і районних газет, мали значно менше партійних видань. Разом з тим і їхні газети масово поширювалися серед населення. Зокрема, СДПУ(о) (Соціал-демократична партія об'єднана) уже на початку 2001 р. мала центральне видання «Наша газета+» і 17 регіональних. У квітні 2000 р. засновано перше в Україні партійне видавництво «Основні цінності». У 2000 р. видано вісім книг вітчизняних і зарубіжних авторів з питань теорії та практики соціал-демократії. У 2001 р. СДПУ(о) збільшила кількість своїх видань. При цьому збільшується тираж газет. «Наша газета+» збільшила свій тираж до 250 тис. пр. Інші видання мали тираж від 3 тис. («Час і ми») до 30 тис. («Соціал-демократ»). На сторінках цих видань, як правило, висвітлювалася діяльність партійних осередків, їхня благодійницька діяльність і повідомлялося про плани партії, реалізацію цих планів, про союзників партії та про своїх опонентів. Важливу роль в інформуванні населення про діяльність представників партії відігравали такі газети, як «Сіверщина», «Пульс недели», «Об'єднана сила», «Час і ми». СДПУ(о) на початок 2001 р. мала найбільше осередків в областях, районах – 100%, містах 767–98%.

Українська соціал-демократична партія (лідер В. Онопенко) теж намагалася наростити свою інформаційну присутність, активізувавши видавничу діяльність. Вони створили ряд районних і міських осередків. Якщо на початок 2001 р. УСДП мала 112 районних і міських організацій, то вже на початок 2002 р. їх кількість зросла на 60. Одним з основних партійних інформаційних засобів стала газета «Нова альтернатива», яка для дослідників також є важливим джерелом вивчення діяльності УСДП, адже інші джерела мають менше інформації про цю партію.

Народно-демократична партія (НДП), як і СДПУ(о), мала розгалужену мережу ЗМІ. Зокрема, партійні видання «Народна справедливість», «Демократична Харківщина», «Народна газета», «Демократична Чугуївщина», «Придніпровье» та деякі інші висвітлювали важливі епізоди з життя й діяльності партії. Найбільше приділялося уваги регіональним партійним організаціям.

Представники інших партій «центристського» спрямування були менш активними в інформаційному просторі і видавали значно менше газет та в обмеженій кількості.

Після 4 жовтня 2001 р., коли Аграрна партія України (АПУ), НДП,

партія «Регіони України» і «Трудова Україна» оголосили про створення виборчого блоку «За єдину Україну», їхні інформаційні ресурси стали працювати вже на єдиний блок.

Політичні партії лівого спрямування значно активніше використовували партійну пресу, ніж центристи. У 90-х роках ХХ ст. ліві були обмежені в доступі до центральних і навіть регіональних ЗМК і для них партійна преса була основним джерелом комунікації з виборцями. Невипадково співробітники СІАЗ, аналізуючи діяльність КПУ, СПУ, Прогресивної соціалістичної партії України (ПСПУ) та інших партій лівого спрямування, використовували пресу цих партій, яка зберігається в газетному фонді НБУВ. Станом на 2002 р. комуністи видавали найбільше газет – понад 40 видань. Маючи партійні осередки в усіх регіонах України, вони, за допомогою друкованих видань, намагалися донести до людей сутність своєї політики таким чином, щоб загітувати виборців на свою сторону. Партійні газети були різні від міських і районних, як-от «Патриот Приазовья», «Зоря Богуславщини», тираж яких становив трохи більше 500 пр., до центральних видань, зокрема газета «Комуніст», тираж якої становив понад 88 тис. пр.

Серед інших лівих можна відзначити Комуністичну партію трудящих, яка видавала газету «Правда и труд» – тираж 400 тис. пр., і ПСПУ, газета якої «Досвітні огні» мала тираж 200 тис. Щоправда, ці газети виходили нерегулярно і лише окремі примірники зберігаються в бібліотеці.

Перед редакціями партійних видань комуністи й соціалісти ставили завдання глибше висвітлювати роботу партійного активу, депутатського корпусу, пропагувати приклади конкретних справ, високого авторитету комуністів-секретарів партійних організацій. Своїми супротивниками комуністи вважали насамперед представників правих і правоцентристських партій на чолі з Народним рухом України, яких вони жорстко критикували на сторінках своїх видань. Діставалося і провладним партіям, які, на думку лівих, були неспроможні подолати економічну й соціальну кризу.

Соціалістична партія України, як і комуністи, претендувала на лідерство серед лівих та іноді не знаходила порозуміння з КПУ. Соціалісти намагалися стати об'єднаним центром для всіх опозиційних сил. Газета «Товариш» стала важливим інформаційним засобом пропаганди ідей соціалістів.

Соціалісти на сторінках своїх видань намагалися переконати виборців у тому, що саме СПУ здатна змінити ситуацію в Україні на краще. Вони обіцяли змінити систему влади й забезпечити демократичні права всіх громадян країни.

Важливе місце в пропагандистській діяльності СПУ відігравали також регіональні партійні видання «Народовладдя», «Наше завтра», «Наше слово», «Народна справедливість» та ін.

Складніша ситуація в партіях правого і правоцентристського спрямування. Станом на кінець 2001 початок 2002 р. одна з впливових сил – Народний рух України (НРУ) – після розколу і значного зменшення своєї видавничої діяльності намагалася знову відновити втрачені позиції. Було започатковано об'єднавчий процес між НРУ та УНР (Український народний рух). Саме про цей процес найбільше інформації вміщено на сторінках партійної преси («Час», «Нова Волинь», «Голос громади», «Наше слово» та ін.). Зверталася увага на утворення виборчого блоку «Наша Україна», до якого увійшли НРУ, УНР, ПРП (Партія реформи і порядок), КУН (Конгрес українських націоналістів). Партійні газети в районах повідомляли про об'єднавчі процеси на місцях. Зокрема, газета «Ічнянщина» інформувала про створення блоку «Демократична Ічнянщина», до якого увійшли НДП, ДПУ, ПРП, спілка «Чорнобиль». Подібні процеси відбувалися і в інших областях та регіонах, про що недостатньо інформували центральні ЗМІ, натомість саме партійна преса повідомляла про подробиці об'єднавчого процесу, а також про діяльність політиків у регіонах.

Усі партійні видання висвітлювали події так, як це було вигідно партійному керівництву. Вони повинні були пов'язати партію з громадськістю, донести ідеологію, розповісти про лідерів, повідомити про здобутки на політичній ниві. Природно, що негативні слова про свого лідера така газета сказати не в змозі, оскільки залежна матеріально. Редакторами таких газет здебільшого ставали керманічі певних політичних сил, журналісти винаймалися з вимогою прославляти партію. У такий спосіб апіорі неприємні проекти, їхні колективи опиняються в заручниках ідеології, такі ЗМІ оминали рекламодавці. Крім того, такі видання часто ставали заручниками політичної ситуації. Фахівці зазначають, що «ледь не за кожним виданням стоїть певна структура або ряд організацій – владних, політичних, фінансових, господарських тощо [7, с. 33].

Але значна частина інформації, яку поширювали партії, може бути додатковим джерелом при вивченні політичних процесів в Україні.

Партійні газети зберігаються у фондах НБУВ і є ще маловивченими. Незважаючи на те що частина цих видань проаналізована співробітниками СІАЗ, а інформація використана при підготовці публікацій і збережена як інформаційний ресурс консолідованої інформації в НБУВ, партійні видання все ж потребують подальшого дослідження, адже кожна газета може стати предметом джерелознавчого вивчення як особливе комплексне джерело. Надруковані в такому виданні різні тексти можуть належати до різних видів джерел. На сторінках партійних видань друкувалися коментарі до законодавчих актів, статистичні матеріали, різноманітні документи (партійні програми, матеріали партійних з'їздів, пленумів, конференцій тощо), мемуари, щоденники, наукові, публіцистичні й літературні твори. Зрозуміло, що методика вивчення таких різноманітних текстів-джерел повинна бути відповідною в кожному конкретному випадку.

Своєрідність преси політичних партій як джерела інформації полягає не лише в складній структурі, а й у різноманітності її специфічних жанрів, які можна умовно поділити на три групи: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. Фахівці бібліотек, зокрема співробітники НБУВ, здатні розібратися в специфіці партійної преси, проаналізувавши їхній зміст. У сучасних умовах, беручи участь у процесах збирання, зберігання, виробництва, поширення і використання загальнодоступної суспільно значущої інформації, бібліотеки спроможні об'єктивно сприяти перетворенню її на цінний суспільний продукт, національний ресурс, від якого залежить стійкий розвиток суспільства.

Література

1. *Горовий В.* Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій / В. Горовий // Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр. – Київ, 2007. – С. 143–150.
2. *Довгич В. А.* Альтернативна преса: генезис та перспективи / В. А. Довгич // Українська журналістика 90. Тези доповідей Другої наук.-практ. конф. – Київ, 1991. – С. 49–51.
3. *Костилєва С. О.* Друковані засоби масової комунікації

України (1986–2000 рр.): історія становлення, тенденції розвитку / С. О. Костишева. – Київ : Ін-т історії України, 2001. – 304 с.

4. Неформальна преса в Україні (1988–1991): каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Т. Борисенко, О. Залізнюк, О. Лук'ячук, О. Обертас, О. Проценко. – Київ : Смолоскип, 2001. – 144 с.

5. Про обрання Комісії Верховної Ради Української РСР з питань гласності та засобів масової інформації : Постанова Верховної Ради України від 28 черв. 1990 р. // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1990. – 24 лип.

6. Турій Р. І. Преса неформальних об'єднань та організацій (1989–1990 рр.) / Р. І. Турій // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення III Всеукр. наук.-теорет. конф. – Львів, 1994. – С. 199–200.

7. Фінклер Ю. Партиїні організації та партійна література: невже знову по-ленінськи? / Ю. Фінклер // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 4. – С. 33–34.

References

1. Horovyi, V. (2007). Evoliutsiia informatsiinoho vyrobnytstva v protsesi hlobalnykh suspilnykh transformatsii [Evolution of information production in the process of global social transformations]. *Ukraina v hlobalizovanomu sviti: zbirnyk naukovykh prats – Ukraine in a Globalized World: Collection of Transactions*, pp. 143–150. Kyiv [in Ukrainian].

2. Dovhych, V. A. (1991). Alternatyvna prеса: henezys ta perspektyvy [Alternative press: genesis and prospects]. *Ukrainska zhurnalistyka 90. Tezy dopovidei Druhoi nauково-praktychnoi konferentsii – Ukrainian Journalism 90. Abstracts of the Second Scientific-Practical Conference*, pp. 49–51. Kyiv [in Ukrainian].

3. Kostyleva, S. O. (2001). Drukovani zasoby masovoi komunikatsii Ukrainy (1986–2000 rr.): istoriia stanovlennia, tendentsii rozvytku [Printed mass media Ukraine (1986–2000 years): History of development, development trends]. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].

4. Borysenko, T. O., Zalizniuk, O. S., Obertas, O. (2001). Neformalna prеса v Ukraini (1988–1991): kataloh za materialamy hazetnykh fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [The informal press

in Ukraine (1988–1991): catalog the materials newspaper National Library of Ukraine named after VI Vernadsky]. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].

5. Pro obrannia Komisii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR z pytan hlasnosti ta zasobiv masovoi informatsii: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 28 chervnia 1990 r. [On the election of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR Commission on Glasnost and Mass Media: Decree of the Verkhovna Rada of Ukraine. June 28, 1990] (1990, 24 July). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSSR – Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR* [in Ukrainian].

6. Turii, R. I. (1994). Presa neformalnykh ob'iednan ta orhanizatsii (1989–1990 rr.) [Press of informal associations and organizations (1989–1990 Years)]. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: Dopovidi ta povidomlennia tretoi Vseukrainskoi naukovy-teoretychnoi konferentsii – Ukrainian Periodicals: History and Modernity. The Reports of the III all-Ukrainian Scientific-Theoretical Conference*, pp. 199–200. Lviv [in Ukrainian].

7. Finkler, Iu. (2002). Partiini orhanizatsii ta partiina literatura: nevzhe zнову po-leninsky? [Party organizations and Party Literature: are again in Lenin?]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Announcer of the Book Chamber*, no. 4, pp. 33–34 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.04.2017.

Andrii Potikha,

Research Associate, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Study and Preservation of Information of Party Mass Media in the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky (press 1991–2002)

The process of filling library collections with periodicals of political parties, studying and preserving the information of these publications is analyzed.

The features of functioning of the party press in the period of 1991–2002 are noted. At the same time, attention is focused on the inadequacy of studying the information of the party press. Employees of the NBUV study important information and keep it for future users. Parties' printed media contains comments on legislative acts, statistical materials, various documents (parties' programs, materials of party congresses, plenums, conferences, etc.), memoirs, diaries, scientific, journalistic and literary works.

Keywords: party press, newspaper fund, study and preservation of party publications.

Андрей Потиха

науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Изучение и сохранение информации партийных средств массовой коммуникации в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского (пресса 1991–2002 гг.)

Проанализирован процесс наполнения библиотечных фондов периодическими изданиями политических партий, изучения и сохранения информации этих изданий. Отмечаются особенности функционирования партийной прессы в период 1991–2002 гг. При этом акцентируется внимание на недостаточности изучения информации партийной прессы.

Сотрудники НБУВ изучают важную информацию и сохраняют ее для дальнейшего использования.

На страницах партийных изданий печатались комментарии к законодательным актам, статистические материалы, различные документы (партийные программы, материалы партийных съездов, пленумов, конференций и т. п.), мемуары, дневники, научные, публицистические и литературные произведения.

Ключевые слова: партийная пресса, газетный фонд, изучение и сохранение партийных изданий.